

Конспект уроку з художньої культури для 11 класу

Тема. Значення художньої культури Далекого Сходу. Японський ландшафтний сад. Типи японських садів.

Мета: ознайомити учнів із особливостями паркового мистецтва Японії, мистецтва ікебани та чайної церемонії, навчити розрізняти зразки садово-паркового мистецтва, оцінювати садово-паркове мистецтво як явище, створене за законами гармонії; розвивати вміння аналізувати нову інформацію, виокремлювати головне, обґрунтовувати свою точку зору, формувати пізнавальну активність; виховувати повагу, зацікавленість садово-парковим мистецтвом Сходу й Заходу.

Оснащення. *Зоровий ряд:* зображення зразків садово-паркового мистецтва (Іоракуюен, Кайракуен та ін.), ікебани; фрагментів проведення чайної церемонії; роздавальний матеріал (інформаційні картки п'яти кольорів, *за кількістю учнів*; пам'ятка з умовами ділової гри, *по одній на парту*). *Музичний супровід:* фрагменти музичних творів (В. Сильвестров «Три хокку» (на слова Басьо), альтовий концерт Тору Такеміцу (у виконанні Імаї Нобуко), сюїта Косаку Ямадо «Світанок на Сході»). *Обладнання:* ТЗН.

Для того щоб зрозуміти, слід пізнати.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

Самостійна робота.

III. Актуалізація опорних знань Опитування

- Назвіть головні вимоги до садово-паркового мистецтва.
- З садово-парковим плануванням яких країн ми вже знайомилися?
- Пригадайте найвидатніші садово-паркові ансамблі України.

IV. Мотивація навчальної діяльності

V. Викладення нового навчального матеріалу (ділова гра)

1. Слово вчителя

Сьогодні наш урок відбуватиметься у формі ділової гри, умови якої зазначено у пам'ятках, що лежать на ваших партах. Ознайомтеся з ними.

Історія японської культури - це одвічний пошук Краси. В умінні помічати Красу в усьому й відкривати її іншим, у пошуках прекрасного вбачали своє призначення давні поети й художники. Саме вони заклали в душу японців почуття зачарованості світом. Вони розвинули таку властивість зору, коли істину бачать у Красі, а Красу - в Істині. Почуття прекрасного притаманне носіям культури кожного народу, але ввести його в ранг національного шляху Краси спромогли лише японці. Індійський письменник Рабіндранат Тагор, який відвідав Японію у 1916 р., був вражений її красою. Його полонили краєвиди Японії й самі японці, особливо їх виняткова дисциплінованість, сила духу,

терплячість, стриманість, вразила чарівна врода японських жінок. Тагор записав у щоденнику:

«Ніколи так не думаєш про близького друга, як дивлячись на сніг, місяць або квіти».

Милуючись білизою снігу або загадковістю місяця, красою природи будь-якої пори року, відчуваючи благодать від зустрічі з прекрасним, хочеться розділити радість з близькою людиною. Споглядання краси збуджує гостре відчуття любові, і слово «людина» починає звучати, як слово «друг».

Японській культурі притаманне олюднення, одухотворення природи. Світ людини і світ природи гармонійно поєднані. Людина вписується у природний світ, як будинок вписується у ландшафт. Природа є джерелом натхнення й засобом вираження людських почуттів. У природі все циклічне: одну пору року змінює інша. Так само зароджуються, розквітають, занепадають і вмирають людські почуття. Людина бачить себе у природі, як у дзеркалі.

«Спинися, мить, прекрасна ти» (мо-но-но-аваре), - щомиті говорить японський митець.

Місяць зимовий

З-за хмар виглядає.

Мене проводить.

Тобі не холодно на снігу?

Від вітру не морозить?

Моя душа

Випромінює світло.

А місяцю, мабуть,

Здається,

Що це його віддзеркалення.

Мее (1173-1232)

Ще лаконічнішим поетичним твором японців є неримований тривірш - *хокку*, або *хайку*. Головною темою хокку є гармонійне поєднання природи й людини, а також зміни, що відбуваються в природі зі зміною пір року. Хокку в збірках поезій завжди розміщені за сезонними рубриками. У цьому вбачається глибинний сенс: людина намагається злитися з природою, звільнитися від усього зайвого, випадкового. Природа в

японській поезії має божественну сутність. Самі божества у хокку не зображуються. Їх присутність відчувається у підтексті кожного твору - пейзажного живопису чи поезії.

На думку поетів хокку, у віршах обов'язково має бути присутнє *сабі* - прекрасне та пронизливе відчуття самотності, суму. Вони вважали, що зреченість, споглядання, усамітненість допомагають людині звільнитися від страждань.

Одним із славетних японських поетів був **Мацуо Басьо** (1644-1694). Його називали поетом суму - *сабі*. В давнину говорили, що без сабі в поезії немає Краси. Проте сум має бути не-пан'язливим, ледь помітним - слугувати лише окрасою вірша.

Метелик літає.

Одна-однісінька тінь

На всьому полі.

Якщо про культуру країни судити за її садами, Японія, безперечно, посяде; одне з провідних місць у світі.

Японці - нація воїнів, суворох у битві, але м'яких і шляхетних у мирний час. Вони залюблені в природу і поезію. Ця любов великою мірою породжена японським ландшафтом - каскадами зелених пагорбів, узбережжями, що оточені соснами, чистотою сріблястих обривів.

Японці побожно ставляться до квітів, і не дивно, що цей народ створив сади найвишуканішої краси.

Започаткована першими храмовими садами, закладеними буддійськими ченцями і прочанами, поступово вибудувалася вся прекрасна, але складна система японського садового мистецтва.

2. Робота з інформаційними картками.

У 794 р. столицю Японії було перенесено з Нари в Кіото. Перші сади нагадували парки для проведення свят, концертів та ігор просто неба. Садам цього періоду притаманна декоративність. У них висаджували безліч дерев, що цвіли (сливу, вишню), азалії, а також витку рослину - гліцинію.

У XV-XVII ст. на всі мистецтва, в тому числі й садове, мала значний вплив **філософія джайнізму**, що сповідувала любов до природи, простоту і моральне очищення. Саме в цей період були закладені сади Кіото (Тенріці, Сайхой, Дайсен-ін). Найпомітнішим із джайн-буддійських садів - є моховий сад храму Сайхой. У затінку сосен і кленів стелеться пухнастий килим із мохів багатьох видів.

Однак у Японії є й такі сади, де немає зелені, оскільки вони створені тільки з каміння і піску. За своїм художнім задумом ці сади нагадують абстрактний живопис (сад Рьоандзі в Кіото). Рідкісною красою вирізняється витриманий у дусі класичної старовини сад Кінкакудзі. На схилі пагорба біля озера з кількома порослими соснами острівцями розташоване шатро, вкрите золотою фольгою, - «Золотий павільйон».

У XVI ст. головними декоративними елементами японських садів були величезне каміння, рослини з різкими характерними обрисами і цікакові дерева.

У XVII ст. набули поширення невеличкі садки, якими можна було насолоджуватись, не виходячи з дому. Неодмінною частиною споглядання таких садків була церемонія чаювання, що стала одним з видів національної культури Японії. У них з дерева, бамбука й соломи будували спеціальні чайні будиночки, що за своїм навмисне простим оформленням

нагадували хижки пустельників. Саме чаювання проходить дуже просто. Хазяїн бамбуковою ложечкою накладає розтертий у порошок зелений чай у піалу, заливає його окропом, збиває бамбуковим пензликом у густу піну й подає гостям. Усе інше виконується за ритуалом, який приписує обов'язкове досягнення зовнішньої гармонії в обстановці й поведінці учасників чаювання, яке має бути віддзеркаленням гармонії внутрішньої. Під час чаювання бажано розмовляти про мистецтво, навколишню красу, поезію. Розмови про релігію, війни, безглуздзя й мудрість, багатство сусідів і родичів заборонено.

Найвідоміший майстер чайної церемонії Сенно Рікю вважав, що вона має бути скромною, усамітненою та простою, її визначальні ознаки - гармонія, вшанування, чистота й тиша. Рікю ввів невеличкі прості композиції з гілок та квітів («табана», тобто «квіти до чаю»), надавши їм внутрішнього смислу й зробивши обов'язковим атрибутом чайної церемонії.

Це стало поштовхом до розвитку мистецтва аранжування квітів (*ікебани*) - ще одного виду традиційної японської побутової культури. Поруч з ікебаною часто вішають сувій з живописом або каліграфією. Квітка в ікебані для чайної церемонії обов'язково має відповідати сезону, ще краще використовувати пагони бамбука у глиняній чи бронзовій вазі.

Ікебана завжди конструюється так само, як ієрогліф. Щоб збагнути сутність ієрогліфа, треба розуміти значення символічних елементів, з яких він складається, і принципи їх поєднання. Так само можна збагнути й сутність ікебани. Як правило, кожна композиція будується на співвідношенні трьох формоутворюючих гілок, що символізують три начала - Небо, Землю, Людину - і надають кожній ікебані особливого смислу.

В ікебані взаємодіють вертикальні й горизонтальні осі, вона будується в тривимірному просторі. Традиційна класична композиція складається із соснової гілки як основного елемента (Небо), навколо якого вільно розташовують інші елементи. Здебільшого це гілка сливи або японського кипариса, квіти (троянда, хризантема, орхідея). Чоловік може закохатися в жінку, іце не бачивши її, але споглядаючи створену нею ікебану: через ікебану він розуміє красу і вишуканість її рухів, тонкий смак, глибокі моральні принципи.

Є сім головних параметрів, за якими оцінюють мистецтво ікебани:

- 1) співвідношення рослини і вази;
- 2) вази і підставки;
- 3) квітів і тла;
- 4) квітів між собою;
- 5) форми квітів і форми вази;
- 6) кольорів;
- 7) відносна позиція рослин у композиції.

Чайний сад є одним з трьох типів сучасних японських садів: пагорбкуваті, рівні і чайні.

Головна особливість саду першого типу - пагорб, доповнений ставком і водяним потоком.

Рівний сад улаштовують на плоскій місцевості. В ньому не повинно бути жодних западин. У його плануванні використовують каміння, дерева, резервуари з водою та джерельця. Їх найрізноманітніші поєднання надають неповторної краси простору.

Призначення японського ландшафтного саду - створити мініатюрну модель гористого пейзажу з каскадом, невеличким озером, що має острівця, з містками, оригінально розташованим камінням. Краса всього цього відкривається перед глядачами поступово. Прямих ліній тут уникають, віддаючи перевагу кривим, як у природі. Японцям більше до вподоби струмок, а не штучний фонтан.

Каміння в японському саду добирають за кольором і формою. Найпопулярніші - граніт, сланці і шпати. Поодинокі каміння використовують рідко, складаючи композицію з двох - п'яти каменів. Сад зазвичай обносять дерев'яною, кам'яною або бамбуковою огорожею.

Серед дерев переважають передусім різновиди сосни: червона, чорна, багато кипарисів і ошатних листяних дерев. Найкрасивіше з них - японський клен, що має вишукане лапчасте листя, яке в листопаді стає червоним, але найпопулярніші дерева - уме (вид сливи) і сакура (вишня).

Великі любителі сосни, японці вміють спрямувати її ріст так, щоб надати їй незвичної форми, змусити граційно схилитися над поверхнею води.

Бамбук люблять за витонченість стебла і листя. Його вважають символом шляхетності й вишуканості.

Помиляється той, хто думає, що японський сад - це кілька дерев, каміння, містки і все. Головне в ньому - тиша і спокій. Японський сад - місце, куди приходять для роздумів, де відпочивають від турбот, від суєти життя. Прихований смисл японського мистецтва садоустрою - його духовне начало. Розташування містків, камінчиків для переходу через струмок, декоративних скель - це мистецтво, і поспішати тут просто неможливо. Затишні альтанки, привітні будиночки, золоті рибки у ставку, заспокійливий гомін водоспаду - все це змушує людину стишити ходу. Тут ви насолоджуєтеся ніжним цвітінням вишень, серце відкривається назустріч прекрасній білосніжній сливі. Білий цвіт сливи означає духовну красу, а рожеві квіти вишні - красу фізичну, чуттєву.

Дерево персика особливо люблять маленькі дівчатка: його квітками вони прикрашають свої свята:

За японськими поняттями, хризантема, слива, орхідея й бамбук - «чотири пани» рослинного світу. Недаремно хризантема з її незліченними, схожими на промені пелюстками уособлює сонце, що сходить, - символ Япо-нії.

ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА

3. Складання таблиці «Традиційна японська культура».

Японський садоустрій

Мистецтво ікебани

Мистецтво чайної церемонії

VI. Закріплення.

1. Бесіда.

1. Чи є спільні ознаки в японському і англійському японців, садоустрої?
2. Назвіть улюблені дерева японців.

2. Заповнення таблиці.

Відмінності між культурами Заходу та Сходу

Культура Заходу

Культура Сходу

1.

Рухається вперед ривками і кожен ривок супроводжується крахом старої системи
Розвиток культури по суцільній прямій, все нове органічно вплітається у старе без руйнування

2.

Людина — міра всіх речей

Природа — міра всіх речей

3.

Боги — володарі природи

Боги — часточка природи

4.

Люди найбільше цінують свою свободу

Люди вважають себе комусь зобов'язаними

5.

Свою недосконалість люди компенсують створенням різних механізмів

Удосконалення душі й тіла (стилі бойових мистецтв, йога)

VII. Висновок.

Д/з (вивч. конспект, створити малюнок ікебани, кімоно, японського саду (на вибір).

Додаток №1

Ікебана - традиційне японське мистецтво аранжування, створення композицій зі зрізаних квітів, пагонів у спеціальних посудинах і розміщення їх в інтер'єрі.

Ікебана виникла в Японії в XV столітті і спочатку мала релігійну спрямованість, будучи підношенням богам в японських храмах.

У XVI столітті з поширенням чайних церемоній сформувався спеціальний вид ікебани Тябана - квіти для чайної церемонії.

Це мистецтво зародилося як традиція щоранку встановлювати на буддійський вівтар свіжі квіти. Простота - основа тябана, і головне завдання майстра полягає у створенні почуття

природності та краси. Перше з семи основних правил Сен-но Рікю стосується саме тябана і в дослівному перекладі звучить так: «квіти з під ніг». Всього один-два квітки. Простота і несподіванка. *До квітів, не використовуваним в чайній кімнаті, відносяться: солодка дафнія, гірський аніс, півнячий гребінець, гранат, водяна лілія, чорнобривці.* Ще одне правило полягає в тому, що для вечірніх і нічних чайних зустрічей перевага віддається білим кольорами. Зелений колір уособлює весну і символізує схід, червоний - літо і південь; білий - осінь, так як в цей час визріває рис. Комбінація видів рослин також символічна. Гілки сосни, які стоять у вазі з трояндою, позначають вічну молодість і довголіття, сосна і піон - молодість і процвітання. Гілка абрикоса - символ краси та витонченості жінки, і очі японок порівнюють з кісточками абрикоса. Особливо в Японії виділяють чотири «благородних» рослини - орхідею, хризантему, дику сливу і пагони молодого бамбука. Два перші квітки уособлюють радість, бамбук - мужність і непохитність, хризантема - саму Японію.

Додаток №2

Існують певні принципи, які необхідно зрозуміти для того, щоб повною мірою передати дух японського саду. Найперший і *найголовніший принцип: природа ідеальна.* У японському саду ніколи не буде того, чого сама природа створити не може. Так наприклад, ви не знайдете в природі ставок квадратної форми. Його не повинно бути і у вашому японському саду. Також в японському саду можна *створити водоспад.* Але ні в якому разі не фонтан! Одна з особливостей японського саду, яка викликає здивування у представників західної цивілізації - «порожнеча» в саду. Ми звикли до буйства кольорів і фарб, різноманітності рослин всіх «порід і мастей», але все це не має ніякого відношення до японського саду. Принципи японського саду відносяться не тільки до розміщення предметів у просторі, а також до часу. На відміну від садів, звичних західній цивілізації (які «вмирають» взимку і навесні абсолютно міняють свій вигляд), *японський сад однаково цінний в будь-який час року.* Філософія японського саду сповідувала любов до природи, простоту і моральне очищення.

Типи сучасних японських садів: пагорбкуваті, рівні і чайні.

Головна особливість саду першого типу - пагорб, доповнений ставком і водяним потоком.

Рівний сад улаштовують на плоскій місцевості. В ньому не повинно бути жодних западин. У його плануванні використовують каміння, дерева, резервуари з водою та джерельця.

Призначення чайного саду - створити мініатюрну модель Всесвіту. Краса цього саду відкривається перед глядачами поступово. Прямих ліній тут уникають, віддаючи перевагу кривим, як у природі.

Каміння в японському саду добирають за кольором і формою. Найпопулярніші - граніт, сланці і шпати. Серед дерев переважають передусім різновиди сосни: червона, чорна, багато кипарисів, японський клен, що має вишукане лапчасте листя, яке в листопаді стає червоним, але найпопулярніші дерева - уме (вид сливи) і сакура (вишня), гліцинія.

Додаток № 3

Неодмінною частиною споглядання таких садків була церемонія чаювання, що стала одним з видів національної культури Японії. У них з дерева, бамбука й соломи будували спеціальні чайні будиночки, що за своїм навмисне простим оформленням нагадували хижки пустельників. Саме чаювання проходить дуже просто. Хазяїн бамбуковою ложечкою накладає розтертий у порошок зелений чай у піалу, заливає його окропом, збиває бамбуковим

пензликом у густу піну й подає гостям. Усе інше виконується за ритуалом, який приписує обов'язкове досягнення зовнішньої гармонії в обстановці й поведінці учасників чаювання, яке має

Під час чаювання *бажано розмовляти про мистецтво, навколишню красу, поезію. Розмови про релігію, війни, глупоту й мудрість, багатство сусідів і родичів заборонено.*

Найвідоміший майстер чайної церемонії Сенно Рікю вважав, що вона *має бути скромною, усамітненою та простою*, її визначальні ознаки - гармонія, вшанування, чистота й тиша. У цій церемонії, як і в усьому японському мистецтві і в житті, *мають бути присутні:*

- *ва - гармонія;*
- *Кей - шанобливість;*
- *сей - чистота;*
- *дзяку - спокій.*

«Ва» - сама атмосфера цієї чайної церемонії. Все розташовано гармонійно - моховиті камені перед будинком, зарослий водойму, чайний будинок з солом'яним дахом і підпорами з неотесаного дерева.

«Кей» - шанобливість, коли кожен бере участь у церемонії відчуває себе рівним іншим. Ніхто не хизується своєю знатністю. А бідний не соромиться своєї бідності.

«Сей» - чистота в кімнаті повинна бути абсолютною. І не тільки в зовнішньому просторі, а й у душі кожного.

«Дзяк» - спокій і атмосфера повної безтурботності. Це стан, схожий на нірвану.